

**MINTAQADA CHET EL INVESTITSİYALARINI JALB ETISHNI
STATISTIK O‘GANISHNING AHAMIYATI**

Bo‘riyev Sardor Norovich¹

¹ Urganch Davlat Universiteti
mustaqil tadqiqotchisi

**MAQOLA
MA'LUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 28.12.2024

Revised: 29.12.2024

Accepted: 30.12.2024

KALIT SO‘ZLAR:

*Investitsiya, statistik
tadqiq, iqtisodiyotni
rivojlantirish, chet el
investitsiyalarning o‘rni
va ahamiyati, statistik
usullar.*

*Mamlakatimizda investitsion faoliyatni iqtisodiy
muhit shart-sharoitlariga muvofiq rivojlantirish,
ularni jamiyat iqtisodiy hayotining barcha
jabhalaridagi faolligini ta'minlash, milliy ishlab
chiqarish jarayonining modernizatsiyalashuvi
hamda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning
muhim omillaridan biri bo'lib kelmoqda.*

KIRISH. O‘zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi Qonunini samarali ijro etilishi uchun investorlar bilan Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi, hokimliklar, xorijdagi diplomatik vakolatxonalar va tijorat banklari rahbarlari o‘rinbosarlaridan iborat bo‘lgan davlat hokimiyat organlari hamkorligining 4 bosqichli mexanizmi muvaffaqiyatli yo‘lga qo‘yilgan. Ushbu mexanizm investorlarning barcha so‘rovlariga tezkor javob qaytarish va qonunda nazarda tutilgan chora-tadbirlar amalga oshirilishining samaradorligini kerakli tarzda nazorat qilish imkonini beradi.

Adabiyotlar sharhi

Mahalliy iqtisodchi olimlar D.G‘.G‘ozibekov, N.G‘.Karimov, R.X.Xojimatov, H.H.Imomov, A.V.Vaxabov, M.R.Raximova, A.E.Ishmuxamedov, T.M.Axmedov va boshqalarning ilmiy tadqiqot ishlarida investitsiyalarning iqtisodiy mazmun-mohiyati, vazifalari, mamlakat iqtisodiyotida tutgan o‘rni, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va undan samarali foydalanish nazariyalari kabilar o‘z aksini topgan.

Professor D.G. G‘ozibekov xorijiy investitsiyalarni quyidagicha ta’riflaydi: “Chet el investitsiyalari bir iqtisodiyot sub’ekti kapitalini o‘zga iqtisodiyotga muayyan muddatga bog‘lash bo‘lib, ichki investitsiyalardan risklar kengligi bilan farqlangan holda, huquqiy sharoitlarning, investitsiya muhitining o‘zgarishi bilan tavsiflanadi va natijada mamlakatlar va mintaqalar bo‘ylab kapital ko‘chishi yuz beradi”.

Xoshimov esa: “chet el investitsiyalari - chet el mulkdorlari tomonidan ma’lum kapitalni bir iqtisodiyotdan mutlaqo boshqa mamlakat iqtisodiyotining qonun bilan ta’qiqlanmagan turli tarmoqlariga aniq va noaniq risklarni hisobga olgan holda o‘z

manfaatiga erishish, nisbatan yuqori darajada samara olish maqsadida muayyan muddatga safarbar etadigan barcha mulkiy, moliyaviy, intellektual boyliklardir” deya ta’riflaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolaning ilmiy-nazariy asosi sifatida iqtisodiy adabiyotlar hamda ilmiy maqolalar, xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlarning investitsiya faoliyati, mamlakat hududlariga investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanish bo’yicha izlanishlari, ularning yozma va og’zaki fikr-mulohazalarini tahlil qilish, iqtisodiy jarayonlarni kuzatish, iqtisodiy hodisa va jarayonlarga tizimli yondashuv bilan birga jahondagi mavjud usul va yondashuvlar tahlillariga asoslanib, xorijiy investitsiyalarni rivojlanishini statistik usulidan foydalanib, mintaqani rivojlantirishdagi muammo va kamchiliklar bo’yicha taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar

Investitsiyaga bozor munosabatlaridan kelib chiqib berilgan ta’rifning o’zidayoq investitsion jarayonning hajmi, asosiy bosqichlari, ya’ni jamg’armalar (resurslar), qo’yilma mablag’lar (sarf-xarajatlar), samara (daromad, foyda) aniq va ravshan ko’rsatib o’tilgan. Xuddi shu kabi yondashuv investitsion faoliyatning bozor munosabatlariga o’tishi uchun zamin yaratadi, bu esa, moliyaviy moddiy va aqliy boyliklarni qayta taksimlashning vertikal va gorizontal usullaridan bir xilda foydalanishni ta’minlab beradi.

2023- yilning yanvar-dekabr oylarida jami 352,1 trln. so’m asosiy kapitalga investitsiyalar o’zlashtirilib, 2022-yilning mos davriga nisbatan 122,1 % ni tashkil etdi. Asosiy kapitalga investitsiyalarning tarkibida 66,4 % yoki 233,8 trln. so’m investitsiyalar jalb etilgan mablag’lar hisobidan moliyalashtirilgan bo’lsa, korxona, tashkilot va aholining o’z mablag’lari hisobidan 33,6 % yoki 118,3 trln. so’m moliyalashtirildi.

1-rasm. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ramiy sayti.

Asosiy kapitalga investitsiyalar– yangi asosiy fondlarni sotib olish va takror ishlab chiqarishga yo'naltirilgan xarajatlar majmuini bildiradi.

2023-yilning yanvar-dekabr oylarida korxona va tashkilotlarning o'z mablag'lari hisobidan moliyalashtirilgan asosiy kapitalga investitsiyalar – 84,9 trln. so'm yoki jami asosiy kapitalga investitsiyalarning 24,1 % ini tashkil etdi. Aholi mablag'lari hisobidan jami asosiy kapitalga investitsiyalarning 9,5 % i yoki 33,3 trln. so'mi o'zlashtirildi. To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hisobidan o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi 84,3 trln. so'mni tashkil etdi va jami investitsiyalardagi ulushi 2022-yilning mos davriga nisbatan 9,1 % punktga ko'payib, 24,0 % ni tashkil etdi.

Shuningdek, tijorat banklari kreditlari va boshqa qarz mablag'lari hisobidan 22,3 trln. so'm (jami asosiy kapitalga investitsiyalarning 6,3 % ini tashkil etib, 2022- yilning mos davriga nisbatan 0,3 % punktga ko'paydi), O'zbekiston Respublikasi kafolati ostidagi xorijiy kreditlar 21,2 trln. so'm (6,0 % va 0,3 % punktga ko'paydi), kafolatlanmagan va boshqa xorijiy investitsiya va kreditlar 82,4 trln. so'm (23,4 % va 1,2 % punktga ko'paydi), Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi 1,6 trln. so'm (0,4 % va 0,5 % punktga kamaydi), Respublika budjeti 20,4 trln. so'm (5,8 % va 2,2 % punktga kamaydi), Suv ta'minoti va kanalizatsiya tizimlarini rivojlantirish jamg'armasi tomonidan 1,6 trln. so'm (0,5 % va 0,6 % punktga kamaydi) miqdorida asosiy kapitalga investitsiyalar o'zlashtirildi.

Investitsiyalarning mohiyatini ochishda ularning maqsadlari va ular bilan bog'liq bo'lgan risklar qayta ishlab chiqarish, qaratilgan soha va qo'yish

ob'ektlaridan, investitsiyalar sub'ektlari va xarakat yo'nalishlaridan kelib chiqqan holda ularni tasniflashni maqsadga muvofiqdir. Investitsiyalar aniq va noaniq, lekin ehtimoli bor risklar ostida kapitalni muayyan jarayonlarga, muayyan vaqtga bog'lash bo'lib, uning hozirgi qiymatini saqlash, kapitallashtirish va jamg'arish maqsadiga qaratiladi.

Investitsiyalar – bu hali buyumlashmagan, lekin ishlab chiqarish vositalariga qo'yilgan kapital. O'zining moliyaviy shakliga ko'ra, ular foyda olish maqsadida xo'jalik faoliyatiga qo'yilgan aktivlar hisoblansa, iqtisodiy xususiyatiga ko'ra, u yangi korxonalar qurishga, uzoq muddatli xizmat ko'rsatuvchi mashina va asbob- uskunalariga hamda shu bilan bog'liq bo'lgan aylanma kapitalning o'zgarishiga ketgan xarajatlardir.

Investitsiyalar xususiy sektor va davlat tomonidan mamlakat ichkarisida va uning tashqarisida turli ishlab chiqarishlarga va qimmatbaho qog'ozlarga (aksiyalar, obligatsiyalar) qo'yilishi mumkin. Iqtisodiy o'sish uchun yo'naltiriladigan investitsiyalar yalpi va sof investitsiyalarga ajratiladi. Yalpi investitsiyalar – bu ishlab chiqarish vositalarining iste'mol qilingan qismini qoplash hamda ularni qo'shimcha o'sishi maqsadida ishlab chiqarish jamg'armalari va aholi mablag'lari qo'yilmalaridir. Boshqacha so'z bilan aytganda, yalpi investitsiyalar o'z ichiga amortizatsiya va sof investitsiyalarni qo'shadi. Sof investitsiyalarni aniqlash uchun yalpi investitsiyalardan amortizatsiya ajratiladi. Sof investitsiyalar yoki jamg'arish fondi bo'lib, resurslarni o'stirish yoki ularning sifatini oshirishga xizmat qiladi. Sof investitsiyalar manbai bu jamiyatda yaratilgan sof mahsulotdir. Shu mahsulotning bir qismi ishlab chiqarish vositalari shaklida investitsiya resurslariga aylana oladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytadigan bo'lsak, mamlakatimiz hududlariga xorijiy hamda mahalliy investitsiyalarni jalb qilishda quyidagi ustuvor yo'nalishlarni belgilash maqsadga muvofiq:

– mamlakatimiz hududlarini iqtisodiy-ijtimoiy afzallik va tabiiy salohiyatini dunyo investorlariga yanada ko'proq ko'rsatishga qaratilgan tashviqot targ'ibot, marketing ishlarini keng yo'lga qo'yish; – mamlakat hududlarida mavjud tabiiy-resurs salohiyatini hisobga olgan holda, hududiy investitsiya siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish. Bunda tabiiy-resurs, iqtisodiy, investitsion salohiyati yuqori bo'lgan Toshkent shahri, Toshkent, Samarqand, Farg'ona viloyatlariga imtiyozlar nisbatan kam yoki umumiy bo'lgan qattiq investitsiya siyosatini, Jizzax, Sirdaryo, Surxondaryo, Qoraqalpog'iston

=====

kabi hududlarga esa imtiyozlari nisbatan ko'proq bo'lgan yengilroq investitsiya siyosatini amalga oshirish;

– ishchi kuchiga talab yuqori hududlar va ish o'rinlari kam hududlarda alohida imtiyozlar joriy qilish (misol uchun, Farg'ona, Namangan va Andijon viloyatlarida ishchi kuchi soni ko'pligi va ish o'rni o'rtasida nomutanosibliklar mavjudligi bois yaratilgan har bir ish o'rni uchun imtiyozlar berish). Yuqorida keltirilgan muammolarni hal qilish va tadbirlarni amalga oshirish hududlar rivojlanishiniva shu asosda milliy iqtisodiyotning rivojlanishi va uning investitsiya salohiyatini ortishiga katta turtki bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.F. Henius nomidagi Tashqi savdo lug'ati, 2-nashr. 1947y. AQSh.

2.Кочемасова, А.В. Мировой опыт привлечения прямых иностранных инвестиций в

условиях глобализации экономики / А.В. Кочемасова // Финансы и кредит. – 2022.

3.Mukhammadieva Yu.Yu. Evaluation of impact of innovative processes in effective use of regional potential;<https://universalpublishings.com/index.php/jsiru/article/view/9849/19145>

4.. Bo'riyev N.S образование наука и инновационные идеи в мире "использование зарубежного опыта для повышения инвестиционной привлекательности регионов" <https://scientific-jl.com/obr/article/view/12752>

5. 4.Bo'riyev N.S Web of Teachers : inderscience Research "The role of foreign investments in the development of the regional economy" <https://scientific-jl.com/obr/article/view/12752>

6. . Bo'riyev N.S Journal of international scientific research " investitsiyalarning iqtisodiy mazmuni, mohiyati va mintaqa iqtisodiyotida tutgan o'rni" <https://spaceknowladge.com/index.php/JOISR/article/view/1785/1876>

7.Journal of economy and entrepreneurship Экономика и предпринимательство Приоритеты и перспективы эффективного использования потенциала региона в условиях инновационного развития. № 4 (177) 2025 г. (Vol. 19 Nom. 4)